

УДК 332.146.2:338.24.01

РОЗВИТОК ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ В СФЕРІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНУ

ДЯТЛОВА В. В.,
доктор економічних наук, професор,
ПЕТРИК І. В.,
аспірант,
Донецький державний університет
управління (м. Маріуполь)

Узагальнено підходи до трактування поняття «інноваційний потенціал регіону». Виділено головні його характеристики. Запропоновано авторське визначення терміну «інноваційний потенціал регіону». Розглянуто такі його складові, як інноваційна сприйнятливість та інноваційна активність. Показано, що удосконалення механізму як невід'ємної складової системи управління інноваційним розвитком регіону забезпечує ефективне використання інноваційного потенціалу.

Ключові слова: *регіон, інноваційний розвиток, інноваційний потенціал, інноваційна сприйнятливість регіону, інноваційна активність, інноваційний механізм.*

Обобщены подходы к трактовке понятия «инновационный потенциал региона». Выделены главные его характеристики. Предложено авторское определение термина «инновационный потенциал региона». Рассмотрены такие его составляющие, как инновационная восприимчивость и инновационная активность. Показано, что усовершенствование механизма как неотъемлемой составляющей системы управления инновационным развитием региона обеспечивает эффективное использование инновационного потенциала.

Ключевые слова: *регион, инновационное развитие, инновационный потенциал, инновационная восприимчивость региона, инновационная активность, инновационный механизм.*

The approaches to the interpretation of the concept of «innovation potential of the region» are generalized. Its main characteristics are highlighted. The author's definition of the term «innovation potential of the region» is proposed. Its components, such as innovative susceptibility and innovative activity, are considered. It is shown that the improvement of the mechanism as an integral part of the management system of the region's innovative development provides the effective use of innovative potential.

Keywords: *region, innovative development, innovative potential, innovative susceptibility of region, innovative activity, innovative mechanism.*

Постановка проблеми. Посилення ролі глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, залежності країн та регіонів від світового господарства, перехід до інформаційного суспільства і економіки знань, загострення екологічних проблем та кризових явищ, вимагають застосування нових методів і прийомів господарювання, інноваційних механізмів та

інструментів соціо-економічного розвитку територій, які сприятимуть формуванню, досягненню, підтриманню та постійному підвищенню конкурентоспроможності регіонів і країни в цілому. Нажаль, в Україні відсутні дієві механізми підтримки інновацій на державному та регіональному рівнях, що не сприяє інноваційній активності підприємств. З цієї точки зору існує нагальна потреба в теоретичному обґрунтуванні інструментів інноваційного розвитку, способів реалізації інноваційного потенціалу на засадах удосконалення понятійно-категоріального апарату в сфері інноваційної діяльності регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Істотний вклад у дослідження теорії та узагальнення практики інноваційного розвитку регіонів, процесів та механізму його регулювання внесли вітчизняні і зарубіжні вчені, такі як І. Балабанова [1], С. Бибик [2], Н. Бондарчук [3], Н. Буняк [4], М. Грицаєнко [6], О. Дегтярьова [7], О. Жихор [9], Д. Кокурин [11], Н. Куцай [12], Є. Маскайкин та Т. Арцер [13], А. Паулик [15], Ю. Полякова [16], Р. Hlaváček [17], Т. Siviček [17] та інші, в працях яких сформульовано теоретико-методологічні засади досліджуваної категорії знань та представлені результати реалізації заходів. У зв'язку з тим, що зазначений науковий аспект не має єдиного наукового базису, його дослідження вкрай актуальне для розвитку регіонів як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Метою статті є розвиток понятійно-категоріального апарату в сфері інноваційної діяльності регіону.

Вклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства значно зросла і диверсифікувалась роль інноваційної діяльності, основою для здійснення якої є інноваційний потенціал. Дана проблематика набуває особливого значення, адже ефективне використання наявного інноваційного потенціалу впливає на конкурентоспроможність регіону, на рівень його соціально-економічного розвитку та країни загалом.

Інноваційний потенціал регіону є базисом для здійснення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних робіт, які сприяють вирішенню наукових, науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем на державному, регіональному та галузевому рівнях. Інноваційні процеси в регіонах є територіально інтенсивними та впливають на економічний розвиток країни. Тому важливого значення набуває системне вивчення можливостей використання інновацій як засобу економічного розвитку, підтримки державою інноваційних процесів у регіоні [16, с. 169].

У науковій літературі до цього часу не існує однозначного визначення поняття «інноваційний потенціал регіону» (табл. 1). Аналіз визначень терміну «інноваційний потенціал регіону» дозволив виділити ряд ключових моментів: по-перше, інноваційний потенціал регіону – це сукупність різних видів ресурсів, властивих регіону; по-друге – це сукупність невикористаних прихованих можливостей; по-третє, інноваційний потенціал забезпечує економічне зростання регіону та підвищення якості життя його населення.

Таблиця 1

Визначення поняття «інноваційний потенціал регіону» в наукових працях

Автор	Визначення поняття	Джерело
1	2	3
Грицаєнко М.І.	Інноваційний потенціал регіону - це оптимальне поєднання наявних ресурсів регіону та умов їхнього раціонального використання для ефективної реалізації інновацій.	[6, с. 53]
Жихор О.Б.	Інноваційний потенціал регіону – це здібність та готовність його економічної системи здійснити ефективну інноваційну діяльність. Здібність – це наявність збалансованої структури ресурсів інноваційної діяльності. Готовність – це достатність рівня розвитку потенціалу та ресурсів регіону.	[9, с. 57]
Маскайкин Є.П., Арцер Т.В.	Інноваційний потенціал регіону - це можливість і здатність регіону формувати і використовувати інноваційні ресурси, необхідні для інноваційного розвитку, що дозволяє регіону створювати, поширювати і використовувати різного виду нововведення (нові види товарів і послуг).	[13, с. 47]
Куцай Н.С.	Інноваційний потенціал регіону – це оптимальне поєднання сукупності ресурсів: кадрових, науково-дослідницьких, матеріально-технічних, ринкових, політико-правових, інформаційних, фінансових, які максимально уможливають їх використання для успішного соціально-економічного зростання регіону та підвищення якості життя його населення.	[12, с. 194]
Бибик С.Н.	Інноваційний потенціал регіону являє собою науково-технічний потенціал, що включає сукупність ресурсів, спрямованих на створення нововведень, і комплекс суб'єктів, безпосередньо, здійснюють наукові дослідження і розробки, обслуговується відповідною інноваційною інфраструктурою, діяльність якої спрямована на поширення інновацій на комерційній основі.	[2, с. 4]
Балабанов І.Т.	Інноваційний потенціал регіону це – сукупність різних видів ресурсів, зокрема матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших, необхідних для інноваційної діяльності.	[1, с. 208]
Кокурин Д.І.	Інноваційний потенціал регіону містить невикористані, приховані можливості накопичення ресурсів, які можуть бути задіяні для досягнення цілей економічних суб'єктів.	[11, с. 111]

*Укладено автором.

Пропонуємо визначити інноваційний потенціал регіону як сукупну здатність суб'єктів господарювання регіону використовувати усі наявні ресурси (природні, матеріальні, фінансові та трудові) для проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних робіт, які сприяють вирішенню наукових, науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем, актуальних до вимог суспільства, що сприяють не лише підвищенню рівня та якості життя населення, а й формуванню й підтримці конкурентних переваг регіону.

За інноваційним потенціалом регіони України поділяються на три основні групи: регіони великих індустріальних агломерацій з високим рівнем концентрації виробництва і населення; індустріально розвинені регіони з концентрацією виробництва у регіональних центрах і великих містах; регіони з

промисловістю місцевого характеру.

Як, відомо, потенційні можливості створення інновацій не завжди відповідають реальній потребі щодо їх впровадження, саме тому в інноваційному потенціалі виокремлюють окрему складову – інноваційна сприйнятливість [3, с. 1]. Під інноваційною сприйнятливістю необхідно розуміти здатність виробничо-господарської системи до впровадження і використання у своїй діяльності новацій різного роду. Чим вища її готовність до інноваційного розвитку, тим більшою інноваційною сприйнятливістю володіє дана система [5, с. 238].

Видається доцільним розглянути категорію «інноваційна сприйнятливість» з точки зору двох моментів: по-перше, стосовно розвитку використовуваного у виробничій системі техніко-технологічного забезпечення, по-друге, стосовно виготовленого асортименту продукції. У першому випадку інноваційна сприйнятливість характеризує ступінь адаптації конкретної виробничо-господарської системи до пропозицій розробників нових видів техніко-технологічного, інформаційного, організаційного забезпечення. У другому випадку інноваційна сприйнятливість відображає ступінь адаптації даної виробничо-господарської системи до запитів споживачів продукції, нею виготовленою [5, с. 238].

Ще одним вагомим показником інноваційної діяльності регіону є інноваційна активність, яка являє собою динамічну, цілеспрямовану діяльність по створенню, освоєнню у виробництві і просуванню на ринок продуктових, технологічних, процесних, організаційних і управлінських нововведень з метою отримання інноваційно-активними суб'єктами комерційної вигоди і конкурентних переваг [8, с. 25]. Інноваційна активність займає важливе місце в реалізації інноваційної політики держави, регіонів і підприємств, так як є необхідною умовою економічного зростання та підвищення якості життя населення. Рівень інноваційної активності визначає темпи розвитку національної економіки в цілому і конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів-регіонів, окремих галузей і підприємств.

Як зазначають науковці [10], забезпечення інноваційного розвитку регіонів має здійснюватися за такими основними етапами: законодавче закріплення державної політики підтримки інноваційного розвитку регіонів; формування ефективно діючої регіональної інноваційної інфраструктури; розроблення програм інноваційного розвитку конкретних регіонів з урахуванням пріоритетних напрямів інноваційної діяльності регіонального рівня; реалізація програм інноваційного розвитку регіонів з поточним корегуванням.

У межах даного дослідження інноваційний розвиток розглядається у взаємозв'язку із категорією «механізм». У словнику С. І. Ожегова механізм визначено як систему, що визначає порядок певного виду діяльності, послідовність станів, процесів, що визначають собою якусь дію або явище. У технічних науках механізм розглядають як сукупність деталей, що виконують необхідні рухи, зв'язані між собою, і використовуються для передачі та перетворення руху.

Інноваційний механізм – це організаційно-економічна форма здійснення інноваційної діяльності та сприяння її проведенню, пошуку інноваційних рішень, а також важіль стимулювання і регулювання цієї діяльності [14, с. 30].

Інноваційний механізм функціонує на макро-, мега- та мікро- рівнях, на кожному з яких визначаються і вирішуються свої завдання. Макрорівень дозволяє сформувати державну інноваційну політику, програми підтримки інноваційної ініціативи, а також методи, що стимулюють їх розвиток. Мегарівень (регіональний) вирішує ті ж завдання, але використовуючи особливості окремо взятого регіону.

З огляду на вищезазначене, слід зробити висновок, що пріоритетним напрямом регулювання економіки на державному та регіональному рівнях є стимулювання інноваційної діяльності, що потребує створення ефективної системи управління інноваціями та інноваційними процесами задля забезпечення сталого економічного розвитку. Основне завдання регулювання інноваційних процесів у регіоні полягає в тому, щоб за допомогою застосування правових, адміністративних та економічних методів вплинути на реалізацію стратегії розвитку відповідного регіону.

Реалізація механізму регулювання інноваційної діяльності на регіональному рівні передбачає виокремлення ряду завдань або цілей, що поставлені регіональними органами влади, які можна розмежувати на стратегічні, проміжні та поточні.

Всі вказані цілі вирішуються за допомогою використання відповідного набору методів та заходів регулювання інноваційної діяльності. Стратегічні цілі інноваційного розвитку регіону доцільно розглядати у контексті соціально-економічної політики регіону та тих ключових орієнтирів і завдань, які спрямовані на забезпечення економічного, соціального та екологічного розвитку регіону. Стратегічні цілі формуються для довгострокового періоду, виходячи з прогнозування стану розвитку регіону у перспективі. Реалізація стратегічних цілей передбачає розробку системи проміжних і тактичних цілей та їх коригування відповідно до поточного стану розвитку регіону. Головною їх рисою є безпосередній зв'язок із окресленими стратегічними цілями регіонального розвитку.

Механізм управління інноваційним розвитком регіону можна розглядати як невід'ємну складову частину системи управління регіональним розвитком, що покликаний забезпечити ефективність використання інноваційного потенціалу регіону. Управління інноваційним розвитком регіону повинно базуватися на певних принципах та передбачати наявність цілей, задач та основних результатів із визначенням критеріїв вибору та оцінки їх досягнення, що включає в себе цільова система управління.

Отже, постає невідкладне питання поглибленого дослідження регіону як самостійного суб'єкта щодо формування механізму розвитку інноваційного потенціалу. Саме інноваційний потенціал регіону дозволяє найповніше та найсистемніше відобразити досягнення макроекономічної рівноваги для прискорення переходу на регіональному рівні до інноваційної моделі, що дозволить створити умови для ресурсного забезпечення інноваційної діяльності та сформувати управлінські кадри в цій сфері, розробити дієвий нормативно-правовий механізм впливу на суб'єктів господарювання на державному та підтримки на регіональному рівнях.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Запропоновано визначення терміну «інноваційний потенціал регіону», як сукупна здатність

суб'єктів господарювання регіону використовувати усі наявні ресурси (природні, матеріальні, фінансові та трудові) для проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних робіт, які сприяють вирішенню наукових, науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем, актуальних до вимог суспільства, що сприяють не лише підвищенню рівня та якості життя населення, а й формуванню й підтримці конкурентних переваг регіону. Завдяки узагальненню підходів до визначення поняття «інноваційний потенціал регіону», виділено загальні властивості: по-перше, це сукупність різних видів ресурсів, властивих регіону; по-друге, це сукупність невикористаних прихованих можливостей; по-третє, інноваційний потенціал забезпечує економічне зростання регіону та підвищення якості життя його населення.

Механізм управління інноваційним розвитком регіону можна розглядати як невід'ємну складову частину системи управління регіональним розвитком, що покликаний забезпечити ефективність використання інноваційного потенціалу регіону. Удосконалення механізму як невід'ємної складової системи управління інноваційним розвитком регіону забезпечує ефективне використання інноваційного потенціалу.

У подальших дослідженнях планується проаналізувати основні показники інноваційного потенціалу у динамічному розвитку, провести групування регіонів України за рівнем інноваційної сприйнятливості та за рівнем результативності інноваційної діяльності.

Література:

1. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент: учебное пособие. СПб.: Питер, 2000. 340 с.
2. Библик С. Н. Инновационный потенциал региона: сущность, содержание, структура. Креативная экономика. 2013. № 5. С. 3-9. URL: <https://creativeconomy.ru/lib/4945>.
3. Бондарчук Н. В. Інноваційна сприйнятливість регіонів України. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. 2011. Вип. 4. С. 391-397.
4. Буняк Н. М. Інноваційний потенціал регіону: сутність та методика оцінки. Економіка та держава. 2011. № 11. С. 38-40.
5. Городинський Т. І. Методика оцінки інноваційного потенціалу регіону. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2006. №16.6. С. 235-241.
6. Грицаєнко М. І. Сутність та склад інноваційного потенціалу регіону. Економіка розвитку. 2013. № 4(68). С. 52-57.
7. Дегтярьова І. О. Інструменти інноваційного розвитку регіону: зарубіжний та вітчизняний досвід застосування. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10diovdz.pdf>
8. Ерохина Е. В. Инновационная активность региона: проблемы, оценка и возможности стимулирования. Общество: политика, экономика, право. 2015. № 2. С. 22-28.
9. Жихор О. Б. Інноваційний потенціал регіону та підходи до його оцінки. Коммунальное хозяйство городов. 2006. № 73. С. 56-66.

10. Іванов О. В., Сумак Н. А. Регіональна складова державної інноваційної політики в Україні. Теорія та практика державного управління: зб. наук. Праць ХарПІ НАДУ. 2009. № 4(27). С. 1-7.

11. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность: учебное пособие. М.: Экзамен, 2001. 575 с.

12. Куцай Н. С. Проблеми дослідження підходів до трактування поняття «інноваційний потенціал регіону». Проблеми економіки та управління: Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». 2008. № 628. С. 192-197.

13. Маскайкин Е. П., Арцер Т. В. Инновационный потенциал региона: сущность, структура, методика оценки и направления развития. Вестник Южно-Уральского государственного университета. – Серия: Экономика и менеджмент. 2009. С. 47. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/innovatsionnyy-potentsial-regiona-suschnost-struktura-metodika-otsenki-i-napravleniya-razvitiya>.

14. Новикова А. А. Инновационный механизм – фактор развития предпринимательских структур. Российское предпринимательство. 2009. № 7. С. 29-34.

15. Паулик А. Я. Проблеми та перспективи розвитку інноваційного потенціалу економіки регіону. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. 2015. № 2(4). С. 169-175.

16. Полякова Ю. В. Еволюція теоретичних моделей інноваційного розвитку регіону. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. № 2-2 (08). С. 59-62.

17. Hlaváček P., Siviček T. Spatial differences in innovation potential of central European regions during post-transformation period. Journal of International Studies. 2017. №10 (2). pp. 61-73. URL: http://www.jois.eu/files/04_288_Hlavacek_Sivicek.pdf [in English].

The approaches to the interpretation of the term «innovative potential of the region» are generalized. The main features of this conception are distinguished: firstly, it is a collection of different types of resources inherent in the region; secondly, it is a set of untapped hidden possibilities; thirdly, the innovative potential ensures economic growth of the region and improvement of the quality of life of its population.

Author's definition of the term «innovative potential of the region» is proposed. The following components of innovative potential of the region, such as innovative susceptibility and innovative activity, are considered.

It is specified that the mechanism of management of innovative development of the region should be considered as an integral part of the regional development management system, which is intended to ensure the efficient use of innovative potential of the region. The innovative mechanism operates on the macro, mega and micro levels, each of which defines and solves its tasks. The macro level allows for the formulation of a state innovation policy, programs supporting the innovation initiative, as well as methods that stimulate their development. Mega-level (regional) solves the same problem, but using the features of a separate region.

It was found that management of innovative development of the region should be based on certain principles and provide for the presence of goals, tasks and main results of innovative development of the region with determination of criteria of

selection and evaluation of their achievement.

It is determined that the main task of regulating innovation processes in the region is to influence the implementation of the development strategy of the region through the application of legal, administrative and economic methods. It is shown that the improvement of the mechanism as an integral part of the management system of innovative development of the region provides for the effective use of innovative potential.